

Jan Głównka

Dział Historii

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 15, 438-442

1986/1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NABYTKI REGIONALNE W ROKU 1984

DZIAŁ HISTORII

Dział Historii wzbogacił się w 1984 r. o ponad 100 eksponatów pochodzących z zakupów, darów i przekazów. Podobnie jak i w latach poprzednich, największą uwagę przy nabywaniu nowych muzealiów zwrócono na pamiątki związane z dziejami Kielc, z myślą o mającej powstać stałej wystawie historycznej, obrazującej losy miasta i jego mieszkańców. Nabytki te podzielić można na kilka grup tematycznych, wśród których dominuje medalierstwo, falerystyka, archiwalia oraz zabytki fotograficzne.

Zbiór medali wzbogacono zakupem medalionu pamiątkowego wybitego w setną rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki. Przedmiot ten pochodzi z warszawskiej pracowni grawerskiej Jana Knedlera (1867–1926), w której od 1896 r. bito m.in. medale upamiętniające najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski. Z warsztatu tego wyszły medale na cześć Konstytucji 3 maja, które powstały w 1916 r. w 125. rocznicę jej uchwalenia, medal Rządu Narodowego 1864 — także z 1916 r., oraz seria 3 medalionów upamiętniających setną rocznicę śmierci Naczelnika, z których wspomniany powyżej jest najmniejszym i trzecim w kolejności.

Na awersie autor przedstawił popiersie Tadeusza Kościuszki skierowane w prawo, skomponowane wg ryciny A. Oleszczyńskiego. Kościuszko w sukmanie z bandoletem, na piersi ordery, na szyi kokarda. U góry umieszczono napis: „TADEUSZ KOŚCIUSZKO 1746 + 15 X 1817”. Tuż pod popiersiem z prawej strony sygnatura „J” [an] „K” [nedler]. Strona odwrotna przedstawia scenę z rysunku Grottgera *Przy sarkofagu Tadeusza Kościuszki, w grobach królewskich na Wawelu*. Przed grobowcem postać kobiety z małym dzieckiem całującym medalion bohatera narodowego na pomniku, obok postać sługi kościelnego z pochodnią w ręku. U góry uszko służące do zawieszania medalionika. Przedmiot ten wykonany został z białego metalu, jego średnica wynosi 25 mm.

Warto wspomnieć o pozostałych wersjach medalionu z pracowni J. Knedlera. Pierwsza wykonana w srebrze, także w brązie i białym metalu o średnicy 44 mm, z rysunkiem obydwu stron jak w egzemplarzu opisanym powyżej, ale z napisem na rewersie: „POCHOWANY NA WAWELU”, i sygnaturą grawera „B.P” [oskoczym]. Ostatnia z wersji to medalionik o średnicy 28 mm, bez napisów na rewersie, bity w srebrze i białym metalu.

Z zabytków falcrystycznych należy wymienić Krzyż Legionów, odznakę utworzoną w okresie międzywojennym, honorującą męstwo żołnierzy brygad legionowych. W środku odznaki na okrągłej tarczy litery „JP” na cześć twórcy Legionów

Kyc. 1. Krzyż Legionów (awers, rewers)

Polskich. Otok utworzony z wieńca laurowego, przewiązanego w czterech miejscach. Pola ramion krzyża wypełnione w sposób następujący: w pionie litery „L” [legiony] „P” [Polskie]; w poziomie daty „1914”/„1918”. Krzyż wykonany z oksydowanego srebra, o wymiarach 41 × 41 mm.

Drugą odznaką związaną z tym samym okresem naszej historii jest Odznaka Pamiątkowa Internowanych z II Brygady Legionów Polskich wykonana w białym metalu o wymiarach 60 × 29 mm, przedstawia sylwetkę stylizowanego orła z miniaturową odznaką II Brygady na piersiach. Orzeł w koronie zamkniętej, skrzydła w 3 rzędach piór, zaokrąglone u góry, szyja długa, dziób zamknięty, ogon długi dosyć szeroki. Na odwrocie odznaki numer 3831 wybity u dołu oraz nazwy miejscowości łączących się z historią jednostki: Rarańcza, Huszt, Dulfalva, Bustyahaza, Talaborfalu, Taraczkóz, Szaldoboz, Szeklencze. Niestety, nie zachowała się biało-amarantowa wstążka, która powinna być umocowana na kółku znajdującym się nad orłem. Odznakę noszono w dziurce 2. guzika kurtki mundurowej.

Uzupełnieniem tematyki falerystycznej wśród nowych muzealiów jest niewielki zakup kilkunastu pozycji o d z n a c z e ń powstałych w latach późniejszych, szczególnie po zakończeniu II wojny światowej, a mianowicie: Krzyż Kawalerski Orderu

Odrodzenia Polski wz. 1944 r., Krzyż Partyzancki, Medal „Za udział w wojnie obronnej 1939 r.”, Medal Zwycięstwa i Wolności, Medal za Odrę, Nysę i Bałtyk oraz Odznaka Grunwaldzka.

Archiwalia to dosyć duża część zakupów dokonywanych przez Dział Historii. Wśród bardziej wartościowych nabytków znajdują się następujące druki: *Odezwa Wodza Naczelnego do Polaków*, Petersburg 1/14 sierpnia 1914 r., papier, druk, 32 × 20 cm, i odezwa *Do mieszkańców warszawskiego Generalnego Gubernatorstwa*, czyli Akt 5 listopada 1916 r., drukowana w Deutsche Staatsdruckerei w Warszawie, 45,5 × 29 cm.

Do tematyki legionowej, a jednocześnie związanej z Kielcami powracamy prezentując dosyć interesujące druki. Oto jednodniówka *Ziemia Kielecka w holdzie Marszałkowi Polski* wydana w Kielcach w 1937 r. z okazji wizyty E. Rydza-Śmigłego w mieście. Wewnątrz m.in. opis legionowego mauzoleum w kieleckim pałacu. „Żołnierz Polski” nr 31 z 1924 r. zawiera artykuły dotyczące pierwszego roku Wielkiej Wojny. Znajdziemy tam także kilka wzmianek o Kielcach. Wreszcie mało znany albumik *Pamiętki wojenne*, wydany w Warszawie w 1918 r. Jest to zeszyt nr 1, przedstawiający „kolekcję monet i bonów najbardziej charakterystycznych z zachowaniem barw oraz podkreśleniem znaków wodnych zatartych lub niewidocznych na oryginałach” z lat I wojny. W wydawnictwie spotykamy banknoty Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej z 1917 r., bony wojenne z Ciechocinka, Łodzi, Częstochowy, Zagłębia Dąbrowskiego, banknoty litewskie, niemieckie, drobne monety i banknoty rosyjskie oraz reprodukcje kartek na chleb wydawanych w Warszawie w 1915 r. Zeszyt ten jest znakomitym źródłem dla historyka i muzealnika.

Zdjęcia przedstawiające część dziejów naszego miasta to w nowych zakupach przede wszystkim 2 fotografie grupowe członkiń Ligi Pogotowia Wojennego Kobiet. Zdjęcia wykonane zostały w Zakładzie Fotograficznym Adama Badziana w Kielcach, prawdopodobnie w 1915 roku. Pierwsze z nich, o wymiarach 16 × 22,5 cm, naklejono na kartonie 30 × 36 cm, ozdobionym ornamentem roślinnym w rogach. Na zdjęciu 3 rzędy postaci, 24 panie i 3 legionistów, których nazwisk nie zidentyfikowano. Warto wymienić nazwiska niektórych osób, znanych kielczanom: Zofia Kasprzycka, Zofia i Jadwiga Poborowskie, Stanisława Zabłocka. Druga fotografia, wielkości 16,7 × 22,6 cm, naklejona została na kartonie ozdobionym wzorem takim jak poprzednie, lecz po obcięciu brzegów całość ma wymiary 21 × 26 cm. Na fotografii m.in. Zofia Niesiołowska, Eugenia Klossowicz, Kazimiera Grunertówna, Maria Kasprzycka, Jadwiga Szartowska, Wanda Filipkowska i Helena Świtalska. Dla uzupełnienia wiadomości o kielczankach służących w Lidze Pogotowia Wojennego Kobiet należy zacytować fragment z „Dziennika Urzędowego Komisariatu Wojsk Polskich w Kielcach” nr 1 z 26.08.1914 r.: „Kielce stać się mają dla niej [dla Ligi, J.G.] pierwszym centralnym ośrodkiem, skąd rozgałęzić się powinny jej sieci na całą gubernię [...] i zsolidaryzować całą ludność kobiecą tej pierwszej wyzwolonej części kraju w usiłowaniu wspomaganie wszelkimi siłami i środkami walki pod polskim sztandarem podjętej”.

Spśród pozostałych fotografii związanych z Kielcami na uwagę zasługuje tableau *Pierwszemu wojewodzie kieleckiemu w dniu imienin urzędnicy Województwa*, wykonane w Zakładzie Fotograficznym „Moderne” w Kielcach, wręczone 8 maja 1921 r. Władysławowi Pękosiłowskiemu pełniącemu swą funkcję od 19.11.1919 r. do 30.06.1923 r. Pod zdjęciami urzędników ich imiona i nazwiska, co jest szczególnie cenne w dokumentacji tego rodzaju.

Dwie fotografie wykonane w Zakładzie Fotograficznym S. Saneckiego w Kielcach przedstawiają grupy maturalne z 1920 i 1925 r. z Gimnazjum im. Jana Śniadeckiego. Na zdjęciach profesorowie z dyrektorem Albinem Kowalczewskim na czele. Wśród

Do mieszkańców Warszawskiego jeneralnego gubernatorstwa!

Przejęci niezłomną ufnością w ostateczne zwycięstwo ich broni i zjednoczeniem powodowani, by ziemię polską przez waleczne ich wojska cieżkimi ofiarami rosyjskiemu panowaniu wydarte do szczęśliwej przywieść przyszłości, Jego Cesarzka Mość Cesarz Niemiecki oraz, Jego Cesarzka i Królewska Mość Cesarz Austrii i Apostolski Król Węgier postanowili z ziem tych utworzyć państwo samodzielne z dziedziczną monarchią i konstytucyjnym ustrojem. Dokładniejsze oznaczenie granic Królestwa Polskiego zastrzega się. Nowe królestwo znajdzie w łączności z obu sprzymierzonymi mocarstwami rękojmię potrzebną do swobodnego się swych rozwoju. We własnej armji nadal żyć będą pełne sławy tradycje wojsk polskich dawniejszych czasów i pamięć walecznych polskich towarzyszy broni we wielkiej obecnej wojnie. Jej organizacja, wykształcenie i kierownictwo uregulowane będą we wspólnym porozumieniu.

Sprzymierzeni Monarchowie, biorąc należyty wzgląd na ogólne warunki polityczne Europy jakoteż na dobro i bezpieczeństwo własnych krajów i ludów, żywią niezłomną nadzieję, że obecnie spełnią się życzenia państwowego i narodowego rozwoju Królestwa Polskiego.

wielki... z zachodu z Królestwem Polskiem sąsiadujące mocarstwa z radością ujrzą u swych granic wschodnich wskrzeszenie i rozkwit wolnego, szczęśliwego i własnym narodowym życiem cieszącego się państwa.

Z najwyższego rozkazu Jego Cesar-
skiej Mości Cesarza Niemieckiego.

Jeneral-Gubernator
v. BESELER.

Druck. Reichliche Reichsanstalt in Warschau.

Ryc. 2. Odezwa „Do mieszkańców warszawskiego Generalnego Gubernatorstwa” — Akt 5 listopada 1916 roku

uczniów spotykamy kilka znanych nazwisk: S. Borkiewicz, S. Noyszewski, Z. Kielbass, T. Czarniecki, T. Kłodawski, S. Sulimierski, S. Kossuth oraz J. Knopf.

Warto wspomnieć jeszcze o eksponatach, które wzbogaciły kolekcję przedmiotów związanych z historią kieleckiej Straży Pożarnej. Są to dwa hełmy strażackie, pierwszy oficcerski z grzebieniem i folgowym okapem, powstały ok. 1900 r., wykonane z blachy mosiężnej, z paskami z nałożoną mosiężną łuską i drugi z grzebieniem i okapem, wykonany z blachy miedzianej, ok. 1920 r.

Jan Główka

DZIAŁ ETNOGRAFII

W 1984 r. zbiory Działu Etnografii powiększyły się o 338 nabytków, to jest o 129 pozycji inwentarzowych (nr inw. MNKi/E/4899–MNKi/E/5027). Z budżetu muzeum zakupiono 218 obiektów, 120 zaś pochodziło z przekazu. Wśród nabytków można wyróżnić: tkactwo i strój ludowy (6), rzeźbę w drewnie (44), rzeźbę w kamieniu (1), rzeźbę w glinie (23), malarstwo (17), wycinanki (247).

Kolekcję stroju kobiecego z regionu kieleckiego uzupełniono zakupem' dwu zapasek nasobnych odświętnych, zwanych *bordówka* (1978 r., wieś Podmachocice) i *krakowska* (1980 r., wieś Sierżawy), oraz dwu zapasek przedso-bnych roboczych, konopnej i wełniano-lnianej zwanej *dwunitka*, wykonanych przed 1939 r. we wsi Huta Nowa. Z tejże wsi pochodziła także derka konopna zszyta z dwu płatów tkaniny utkanej w trójbarwne pasy. Zakupiono również chodnik wykonany w 1983 r. we wsi Porąbki, o osnowie lnianej i wątku z anilany. Jest to przykład wykorzystywania nowych surowców w tkactwie ludowym.

Dokumentacja rzeźby w drewnie objęła 12 autorów reprezentowanych przez starszych artystów (Bronisław Dziopa, Czesław Drabczyk, Feliks Rak, Tadeusz Żak, Marian Bernatek, Marian Porada) i młodszych (Henryk Cichocki, Mirosław Żak, Grzegorz Król, Marian Wdowiak, Eugeniusz Pudło i Bogusław Porzucek). Były to w przewadze prace nagrodzone na konkursie współczesnej ludowej sztuki sakralnej organizowanym przez Stowarzyszenie PAX w Kielcach, w 1984 r.

Wśród rzeźbiarzy początkujących ciekawie zarysowuje się działalność Eugeniusza Pudły, zapowiadająca — na przykładzie *Piety* i *Frasobliwego* — indywidualne ekspresyjne rozwiązania. Henryk Cichocki, wzbogacając tematykę rzeźb, wyraźnie rozwija ich stronę dekoracyjną. Podobnie walory dekoracyjne rozwija w swoich wielofigurowych scenach reliefowych Tadeusz Żak, pokrywając je bogatą polichromią z dodatkiem pozłótki. Rzeźbę w kamieniu reprezentuje Zygmunt Chmielarz. Jest to przedstawienie *Chrystusa Frasobliwego* o zwartej bryle, statycznej, oszczędnej w środkach wyrazu, noszące wyraźne piętno ludowych wzorców.

W dziedzinie malarstwa kontynuowano dokumentację twórczości Tadeusza Żaka (obraz *Pielgrzymka Jana Pawła II*) i Eugeniusza Brożka (tematy: *Zima*, *Wieś Moja Wola*, *Trójca Święta* i *Bunt anielic*) doskonalącego warsztat i rozwijającego elementy dekoracyjne swych kompozycji. Po raz pierwszy dokonano zakupu malowideł Kazimierza Rozina z Sędziszowa, Stanisława Gonciarza z Piekoszowa i Mariana Wdowiaka z Sułkowa. Obrazy K. Rozina stanowią przykład jakby notowania przeżyć z czasu okupacji niemieckiej lub relacji o martyrologii ludności polskiej na podstawie doniesień prasowych. Malować zaczął około 1970 r. Najpierw sceny z czasu okupacji niewielkiego formatu, o nieporadnym rysunku, cechujące się wrażliwością na kolor i szczerością wypowiedzi. Jego działalność to krąg twórczości prymitywnej.